

Produktionsmæssige usikkerheder i planteproduktionen

Skab overblik over usikkerhederne i planteproduktionen og få bedre mulighed for at indrette driften efter dem.
 Artiklen er trykt i pjecen *Produktionsøkonomi Planteavl 2012*.

Promilleafgiftsfonden for landbrug

Har usikkerhed i produktionen nogen betydning?

Nu og her er det produktionsresultaterne, der adskiller den gode landmand fra den mindre gode. Rammerne for produktionen kan der ikke gøres noget ved på kort sigt. Derfor er det afgørende at optimere produktionen inden for de eksisterende rammer.

Når afgrødepriserne svinger meget, vil disse udsving have meget stor betydning for det økonomiske resultat. Også prisudsving på jord har stor betydning for bedriftens økonomi. Men for både afgrødepriserne og jordpriserne gælder det, at konsekvenserne er nogenlunde lige store for alle i erhvervet, og det er kun til en vis grad faktorer, den enkelte landmand kan kontrollere. Produktionsresultaterne har den enkelte landmand derimod selv indflydelse på, og det er her, man for alvor kan skille sig ud.

Overblik over usikkerhederne

Det er altid forbundet med usikkerhed at have en produktion - uanset hvilken. Ved at finde de mest betydningsfulde usikkerheder, kan man tage bedre beslutninger og vise omverdenen, at der er styr på bedriften.

Usikkerhederne er de forhold, der kan gøre, at man ikke opnår det forventede resultat, eller at den enkelte beslutning viser sig at være uheldig. Ofte kender man allerede usikkerhederne i produktionen, men det kan være svært at danne sig et klart overblik over, hvilke usikkerheder, der faktisk kan gøres noget ved.

For at opnå dette overblik, kan det være en god idé at lave en liste med de væsentligste usikkerheder. Dette kan eventuelt gøres i samarbejde med en rådgiver eller en anden, der kender bedriften. Vurder derefter én for én, hvordan usikkerhederne kan fjernes, og hvad det vil koste. Listen skal være så objektiv som muligt.

Usikkerhedsliste:

Fremavl, vårbyg, 100 ha

Usikkerheder: Afgrøde kasseres til fremavl (-100.000 kr.), omkostninger bliver større end forventet (-50.000 kr.)

Accepteres - driftsleder har stor erfaring med fremavl

Vinterhvede, 150 ha

Usikkerheder: Priskald på f.eks. 20 kr. pr. hkg (-240.000 kr.)

Accepteres ikke - 50 pct. sælges inden høst

Usikkerhed: Udbyttetab 5 hkg pr. ha (-150.000 kr.)

Accepteres - svær at undgå

Vinterraps uden svampesprøjtning, forår, 100 ha

Usikkerheder: Ødelæggende angreb af knoldbægersvamp (-1 mio. kr.)

Accepteres ikke - sprøjtning koster kun ca. 30.000 kr. og er en lille omkostning i forhold til risiko.

Med denne viden kan man tage stilling til, om enkelte aktiviteter er forbundet med for stor usikkerhed i forhold til den forventede indtjening.

- Synes man, at usikkerheden er for stor, kan man fjerne risikoen og acceptere, at den forventede indtjening reduceres. Gevinsten er til gengæld en mere sikker indtjening.
- Hvis man vælger at acceptere usikkerheden, skal man være afklaret med, at den er en naturlig del af produktionen. Usikkerheden hænger sammen med en passende forventet indtjening; det ville med andre ord være for dyrt at fjerne den.

En væsentlig fordel ved at have et godt overblik over de betydningsfulde usikkerheder er muligheden for at tage de rette hensyn i produktionen. En sidegevinst er muligheden for at redegøre for bedriftens usikkerheder overfor banken. Både for at vise, at man er opmærksom på usikkerhederne og for at fortælle, at man har gjort det, man mener, er nødvendigt for at imødekomme usikkerhederne.

Man skal dog ikke koncentrere sig om usikkerhederne for bankens skyld, men for sin egen skyld. Planteproducenten, der tager velbegrundede beslutninger under hensynstagen til usikkerhed, belønnes jo kun af banken på grund af den stabiliserende effekt på bedriftens økonomi.

Banken og landmanden

Når banken vurderer en kunde, interesserer den sig ud over indtjening og soliditet for den tilknyttede usikkerhed. Det betyder, at landmanden nogle gange kan opleve banken som sortseer.

For landmanden er det en mulighed for at vise banken, at han er en attraktiv kunde og samtidig kan han få et bedre overblik over produktionen. Uanset hvilken bedrift der er tale om, vil der være visse usikkerheder koblet til produktionen. Viser landmanden, at der er gode grunde til at disse usikkerheder er til stede, giver det et indtryk af, at tingene er tænkt igennem.

Hverdagsbeslutninger og usikkerhed

Der er et usikkerhedselement i de fleste produktionsmæssige valg. Herunder ses tre eksempler på beslutninger, der medfører en usikkerhed. Det kan være noget, man vælger at gøre (dyrke afgrøde til fremavl) eller noget man vælger at undlade (svampesprøjtning i raps og prissikring).

Eksempel 1: Fremavlskorn

Fremavlskorn kan give en merpris på eksempelvis 15 kr. pr. hkg, hvis det bliver godkendt, og medfører som udgangspunkt en meromkostning at producere. Den nye fremavlsproducent har en formodning om størrelsen af denne omkostning, men reelt er den ukendt. Desuden er der risiko for, at kornet ikke godkendes til fremavl.

Den nye fremavlsproducent forventer at få 15 kr. pr. hkg mere for sit korn, men samtidig har vedkommende visse ukendte omkostninger. Jo mere erfaring man har med fremavl, jo mere kender man til disse omkostninger. Usikkerheden vil dermed være mindre for den erfarne fremavler. Man kan sige, at den nye fremavler investerer i en fremtidig højere pris og betaler med øget usikkerhed i en periode.

Eksempel 2: Svampesprøjtning i raps

En landmand overvejer at undlade svampesprøjtning i raps i foråret. Dermed kan omkostningen spares, men til gengæld er der en vis risiko for et svampeangreb, som kan give store tab. Landmanden vurderer, at sandsynligheden for et angreb er meget lille. Grundet en lav omkostning til sprøjtning og en relativt høj rapspris, vil landmanden dog ikke "tage chancen" og sprøjter. Landmanden påtager sig altså bevidst en ekstra omkostning, med det formål at fjerne en usikkerhed.

Eksempel 3: Prissikring af korn

Prissikring af årets høst allerede i foråret kan sikre større budgetsikkerhed og reducere konsekvenserne af faldende priser efter høst.

Ved at prissikre inden høst afskærer man sig samtidig fra muligheden for at opnå en højere pris ved en eventuel senere prisstigning. Der findes dog mulighed for udelukkende at fjerne risikoen for prisfald og samtidig beholde muligheden for at opnå gevinst ved eventuelle prisstigninger. Denne form for risikoafdækning medfører dog samtidig en øget omkostning i forhold til mere enkle metoder til prissikring jvf. no free lunch-princippet.

De tre eksempler er tilfældigt udvalgte. Der er et utal af tilsvarende eksempler på hver eneste bedrift, og de er forskellige fra bedrift til bedrift. Kunsten er at udvælge de væsentligste for netop din bedrift.

No free lunch

Fra den finansielle verden kendes udtrykket **No free lunch**. Begrebet dækker over, at indtjening altid er forbundet med en modydelse eller en vis risiko. Hvis ikke, ville alle mennesker ligge i en hængeskøjle på Bahamas.

Begrebet er i familie med det danske udtryk "hvis det lyder for godt til at være sandt, så er det det nok også".

Bedriftseksempel

Alle driftsledere står løbende over for beslutninger, som har betydning for, hvor produktionens usikkerheder kommer til at være. Som eksempel anvendes en planteavlsbedrift på 259 ha.

Bedriftens oprindelige rammer har været grundlaget for de beslutninger, som har formet produktionen. Der er tale om en ren planteproduktion, som altså ikke skal producere foder til eget forbrug. Bedriften skal kunne drives af én mand. Der er en dygtig og grundig driftsleder til rådighed. I tabel 1 ses markplanen for 2012.

Som det ses i tabel 1, har bedriften et relativt varieret sædskifte. Igennem en længere årrække er der dyrket en stor andel fremavl, baseret på et "længerevarende tillidsfuldt samarbejde med grovvareselskabet". Bedriften drives af en driftsleder, og produktionen er organiseret, så han reelt kan klare alle opgaver alene.

At driften skal kunne varetages af én mand betyder blandt andet, at naboen høster hele arealet, og der altså ikke ejes en mejetærsker. Denne konstruktion passer godt med den varierede markplan, som medfører en længere høstperiode, da både vinterbyg og rajgræs ofte vil være høstet, inden vårbyg og vårhvede. Det er sandsynligvis også en del af forklaringen på, at naboen har mulighed for at tilbyde mejetærskning til en relativt god pris.

Tabel 1. Markplan.

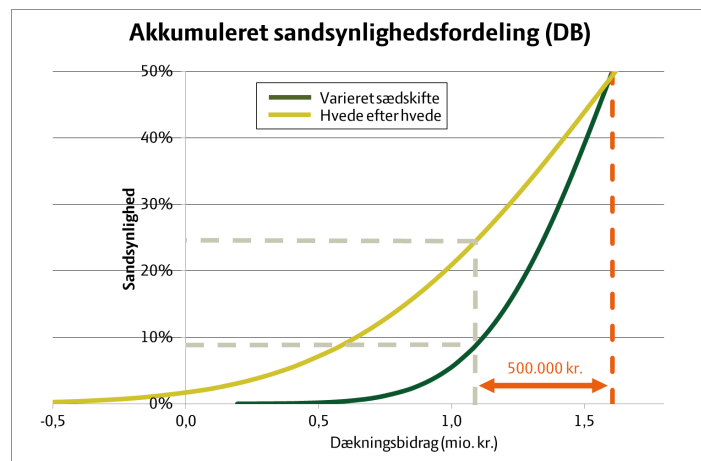
Afgrøde Areal (ha)

Vårbyg	99
Vinterbyg	62
Vårhvede	42
Rajgræs	51
Andet	4
I alt	259

Landmanden synes, der er en frihed i at have mulighed for at tørre og opbevare årets høst. Han undgår derved at være presset til at sælge på et tidspunkt, der ikke er attraktivt. I den forbindelse er det nødvendigt at investere i større kapacitet, hvilket han påtænker at gøre. Ved denne investering øges afskrivninger og renteomkostninger, men til gengæld får han mulighed for at kunne planlægge afgrødesalget. Han vælger altså at påtage sig en fast omkostning for at forbedre muligheden for at imødekomme usikkerheden forbundet med salgsprisen.

Denne beslutning har et længere sigte end de deciderede produktionsmæssige beslutninger. Her er der altså ikke tale om, hvordan han agerer inden for produktionens rammer, men om hvad han kan gøre for at tilpasse produktionens rammer.

Som udgangspunkt sælges kornet i løbet af det følgende forår, men enkelte år vælger landmanden allerede inden høst at sælge den kommende høst for at fastlåse prisen på et attraktivt niveau. Det skyldes erkendelsen af, at det ikke er muligt at ramme toppen hver gang, og at det er væsentligt at sikre niveauer, der kan give fornuftigt produktionsøkonomi.

Figur 1. Sandsynlighed for at realisere en afvigelse på mindst 500.000 kr. fra det forventede dækningsbidrag er 9 pct. for bedriftens varierede sædskifte (grøn linje). Sandsynligheden for en afvigelse på 500.000 kr. fra forventede dækningsbidrag i et sædskifte med hvede efter hvede er 24 pct. (gul linje).

Bedriftens pris- og udbytterisiko

Priser og udbytter er blandt de væsentligste usikkerheder for enhver planteavl. Den varierede markplan på bedriften reducerer risikoen for et skuffende dækningsbidrag. Fremavlstillægget svinger ikke i takt med de øvrige priser, så det holdes udenfor denne betragtning.

På Landbrugsinfo.dk findes "Risiko-regneark planteproduktion", hvor man kan beregne sandsynligheden for en ubehagelig overraskelse - ud fra både udsving i priser, udsving i udbytter og sammenhængen imellem disse udsving. Med dette regneark er risikoen i bedriftens alsidige sædskifte sammenlignet med risikoen i et sædskifte med hvede efter hvede.

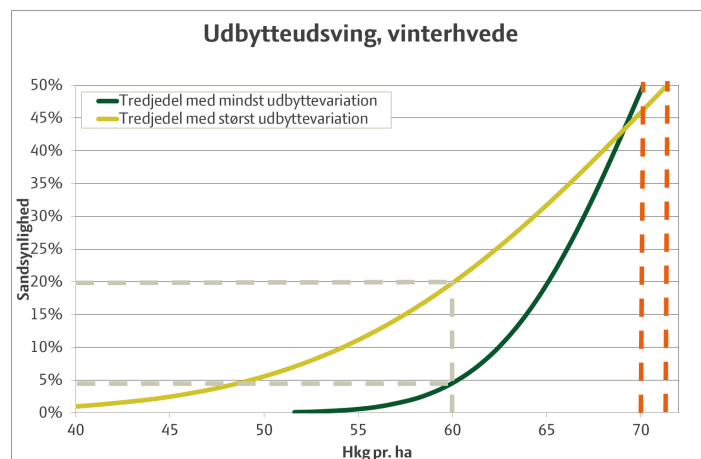
For bedriften i dette eksempel er der 9 pct. sandsynlighed for, at dækningsbidraget afviger negativt med mere end 500.000 kr. i forhold til det forventede. Den tilsvarende risiko ville være 24 pct., hvis det samme dækningsbidrag blev opnået med hvede efter hvede. Dette er illustreret i figur 1. Den orange linje viser det forventede DB, og de grå linjer viser sandsynlighederne for, at DB i de to sædskifter afviger negativt med mere end 500.000 kr.

Det giver altså en væsentlig risikoreducerende effekt, at følsomheden overfor pris- og udbytteudsving kommer fra flere forskellige afgrøder.

Vær dog opmærksom på, at sådanne usikkerheder altid skal ses i forhold til den forventede indtjening. Hvis der kan forventes et højere dækningsbidrag med hvede efter hvede, bør dette være afvigelsens udgangspunkt. Med et højere forventet dækningsbidrag og en større usikkerhed, er det altså en vurderingssag, hvilken beslutning der foretrækkes.

Hvor stor er forskellen på udbyttesikkerheden fra bedrift til bedrift?

Nedenstående figur er lavet på baggrund af høstudbytter fra 291 bedrifter i perioden 2003-2010. Figuren viser betydningen af at have en god udbyttesikkerhed på bedriften. Den gule streg viser fordelingen af udbytter for den tredjedel af bedrifterne med størst udsving i udbytterne. Den grønne streg viser fordelingen af udbytter for den tredjedel af bedrifterne med mindst udsving i udbytterne.

Figur 2. Sandsynlighedsfordeling for den tredjedel med mindst udbyttevariation (grøn) og den tredjedel med størst udbyttevariation. Det forventede udbytte (gennemsnittet) er vist med de orange linjer. Sandsynligheden for at høste under 60 hkg er vist med de grå linjer.

Det ses, at bedrifterne med de største udsving gennemsnitligt har høstet 71,4 hkg hvede pr. ha. Bedrifterne med de mindste udsving har høstet 1,3 hkg pr. ha mindre. Til gengæld er sandsynligheden for at høste under 60 hkg pr. ha næsten 20 pct. for den tredjedel med de største udsving, hvor den kun er 4,5 pct. for den tredjedel med de mindste udsving.

Overvej usikkerheden i dagligdagen

De rigtige aktiviteter er dem, som sikrer et godt økonomisk resultat uden at medføre en usikkerhed, der er for stor. Enhver produktion er sammensat af en række sådanne aktiviteter. Kan man fjerne væsentlige usikkerheder uden at reducere det økonomiske resultat nævneværdigt, er det måske værd at overveje. Hvis man alligevel vælger at beholde aktiviteten, er det en god ide at tage stilling til hvorfor. Eksempelvis: "Fordi jeg

tror på, at min driftsleder er så dygtig, at usikkerheden minimeres så meget, at jeg kan leve med den".

Har man udpeget de væsentlige usikkerheder på din bedrift og taget stilling til dem, bliver man også mere sikker på, at produktionen er, som den ønskes. Det er selvfølgelig ud fra de overordnede rammer, som er bestemt af de mere langsigtede og strategiske beslutninger.

Enhver usikkerhed kan fjernes, men dermed fjernes en del af forretningen også. Find usikkerhederne. Fjern dem der ikke accepteres. Lær de acceptable at kende. Resultatet er en produktion, hvor alle væsentlige beslutninger er taget på et oplyst og velovervejet grundlag.

Læs pjecen: [Produktionsøkonomi Planteavl 2012](#).